

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ *)

Ἦ τ ο ι

ΤΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ ΚΑΙ
Ο ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ ΣΥΓΓΕΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΥ ΔΕΣΜΟΣ

ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ, Δ^{ΡΟΣ} Θ. ΚΑΙ Φ.
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ, ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VII.

ΑΛΥΠΙΑΝΗ ΚΑΙ ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ

Ἡ πρεσβυτέρα, πιθανώτατα, θυγάτηρ τῆς Γοργονίας καὶ τοῦ Ἀλυπίου, ἣτις καὶ διὰ τοῦτο ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτῆς, συνεζεύχθη τὸν Νικόβουλον, ὡς ἡ ἐπιστολὴ IB' τοῦ Γρηγορίου δεικνύει καὶ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐπεστείλατο ὁ Γρηγόριος ἐν ἔτει 365 τὴν ὑπ' ἀριθ. ΙΓ' ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν ἐν Κων/πόλει τότε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δῆτορος ἀσκοῦντα νεαρὸν Ἀμφιλόχιον. Ἡ πρὸς τὸν γαμβρὸν ἐπ' ἀνεπιᾶ Νικόβουλον ἐπιστολὴ IB' τοῦ Γρηγορίου, ἔχει ὡς ἐξῆς: «Σκόπεις τὴν Ἀλυπιανὴν ἡμῖν, ὡς μικρὰν καὶ τῆς σῆς μεγαλειότητος ἀναξίαν, ὧ μακρὸν σὺ καὶ ἀμέτρητε καὶ πελώριε, τό τε εἶδος καὶ τὴν ἀλκὴν. Νῦν γὰρ ἔγνων ὅτι ψυχὴ μετρεῖται καὶ ἀρετὴ ταλαντεύεται καὶ τιμώτεραι τῶν μαργάρων αἱ πέτραι καὶ κόρακες ἀηδόνων αἰδεσιμώτεροι. Σὺ μὲν οὖν ἀπόλαυε τοῦ μεγέθους καὶ τῶν πηγῶν καὶ μηδὲν λείπου τῶν Ἀλωάδων ἐκείνων. Ἴππον γὰρ ἄγεις καὶ τινάσσεις αἰχμὴν καὶ θῆρες σοι μέλουσι. Τῇ δὲ οὐδὲν ἔργον, οὐδὲ πολλῆς τῆς ἰσχύος κερκίδα φέρειν καὶ ἡλακάτην μεταχειρίζεσθαι καὶ ἰσιῶ προσκαθέζεσθαι. Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γυναικῶν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο προσθείης, ὅτι τῇ γῆ προσπέφυκε δι' εὐχὴν καὶ Θεῶ συνέστιν αἰ τοῖς μεγάλοις τοῦ καὶ κινήμασι, τί σοι ἐνταῦθα τὸ ὕψος, ἢ τὰ μέτρα τοῦ σώματος; Ἴδε καιρῖον σιωπῆν, φθειγγομένης ἄκουσον τὸ ἀκαλλώπιστον κατανόησον, τὸ ὡς γυναῖξιν ἀνδρικόν, τὴν οἰκωφελίαν, τὴν φιλανδρίαν. Καὶ τότε φήσεις τὸ τοῦ Λάκωνος: Ὅντως οὐ μετρεῖται ψυχὴ καὶ δεῖ τὸν ἐκτὸς ἐόντα πρὸς τὸν ἐντὸς βλέπειν ἀνθρώπον. Ἄν οὕτω ταῦτα σκοπῆς, παύση τοῦ παίζειν καὶ καταπαίζειν αὐτῆς ὡς μικρᾶς καὶ σαυτοῦ μακαρίσεις τὴν συζυγίαν».—Δὲν νομίζω ὅτι τὸ ὄραϊον τοῦτο καὶ πλήρες χάριτος καὶ εἰρωνείας

* Συνέχεια ἐκ προηγουμένου τεύχους σ. 287.

1. Migne, PG 37, 44/5.

2. Ἐνθ. ἀνωτ.

ἐπιστόλιον χεῖρει ἰδιαιτέρας ἀναλύσεως καὶ ἐρμηνείας. Εἶναι μία ὥραία καὶ ἐπιτυχεστάτη—χαρακτηριστικὴ προσωπογραφία τῆς τε Ἰαλυσιανῆς καὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς Νικοβούλου. Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι τὸ ἐπιστόλιον τοῦτο δὲν δίδει ἡμῖν νύξεις τινὰς τοῦλάχιστον περὶ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ Νικοβούλου. Ἴσως ἐκ τῆς φράσεως—«Ἴππον γὰρ ἄγεις καὶ τινάσεις αἰχμὴν καὶ θῆρές σοι μέλουσι»—να ἐπιτρέπεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, πιθανῶς, οὗτος εἶχεν.

Ἐκ δὲ τῆς ἐπισταλείσης πρὸς τὸν ἐν Κων/πόλει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου ἀσκοῦντα Ἀμφιλόχιον, τὸν μετέπειτα μητροπολίτην Ἰκονίου, ὑπ' ἀριθ. ΙΓ' ἐπιστολῆς, φαίνεται ὅτι ὁ Νικόβουλος προσέφυγεν εἰς τὸ Δικαστήριον δι' ὑπόθεσιν κτηματικῆς, πιθανώτατα, φύσεως, ὅθεν καὶ συνιστᾶται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τῷ Ἀμφιλόχιῳ, ὅπως ἀναλάβῃ ὡς συνήγορος τὴν ὑπόθεσιν καὶ ὑπερασπισθῆ τὸν Νικόβουλον, ἢ τοῦλάχιστον μὴ ταχθῆ μετὰ τοῦ ἀντιδίκου—δειγμα καὶ τοῦτο τῆς ἰσχύος τοῦ νεαροῦ τότε συνηγόρου Ἀμφιλοχίου. Ἴδου καὶ τὸ κείμενον: «Ἐπαινῶ τὸ Θεόγγινος, ὃς τὴν μέχρι πόντων καὶ τοῦ ἡδέος φιλίαν οὐκ ἐπαινῶν, ἐπαινεῖ τὴν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, τί γράφων;

Πολλοὶ παρὰ κρατῆρι φίλοι γίνονται ἑταῖροι,

Ἐν δὲ σπουδαίῳ πράγματι παυρότεροι.

Ἡμεῖς τοίνυν κρατῆρων μὲν ἀλλήλοις οὐ κεκοινωνήκαμεν, οὐδέ γε πολλὰ συγγεγόναμεν ἀλλήλοις (καίτοι ἐχοῖν παντός μᾶλλον καὶ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ διὰ τὴν ἐκ πατέρων φιλίαν), τὴν ἐπὶ τῶν ἔργων δὲ ἀπαιτοῦμεν εὖνοιαν. Ἐγγὺς ἀγῶν καὶ ἀγώνων ὁ μέγιστος. Ὁ γὰρ υἱὸς ἡμῶν Νικόβουλος ἐν ταραχαῖς ἀδοκῆτοις, παρ' ὧν ἥμιστα ἂν φήθη τις ἔχειν πράγματα. Διὰ τοῦτο ἀξιοῦμεν παρεῖναι καὶ βοηθεῖν ἡμῖν ὡς τάχιστα καὶ συνδικασοντα καὶ συνηγορήσοντα, εἰ εὖροις ἀδικουμένους. Εἰ δ' οὖν, μὴ προληφθῆναι τῷ ἐναντίῳ μέρει, κέρδους μικροῦ τὴν ἐλευθερίαν ἀποδιδόμενον, ἦν αἰεὶ σοι μαρτυρηθεῖσαν παρὰ πάντων γινώσκομεν». Τὴν ἐπιστολὴν ἀνεφέραμεν καὶ ἀνωτέρω καὶ δὴ καὶ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ἅτινα ἀφοροῦν εἰς τὸν Ἀμφιλόχιον καὶ τὴν ἐξαίρετον θέσιν αὐτοῦ ἐν Κων)πόλει ἀποδεικνύουν, ὥστε ἐνταῦθα μὴδὲν τὸ ἄξιον λόγον νὰ δύναται νὰ προστεθῆ. Ἄς θαυμάσωμεν μόνον τὸν θεῖον Γρηγόριον, τὸν λεπτὸν τὴν φύσιν καὶ εὐγενῆ, τὸν ὑπέροχον προστάτην τῶν ἀδικουμένων, τὸν μεσίτην καὶ βοηθὸν τῶν ἐν τοῖς δεινοῖς τλαιπωρουμένων καὶ εἰς δίκας ὑπ' ἀδίκων ἀντιδίκων συρομένων, τὸν συμπάσχοντα μετὰ τῶν θλιβομένων, τὸν συμπαραστάτην ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ τοῖς λυπητεροῖς, ἰδίᾳ δὲ τὸν ἀμύντορα καὶ βοηθὸν καὶ συμπαραστάτην καὶ κηδεμόνα τῶν συγγενῶν καὶ οἰκείων καὶ φίλων αὐτοῦ, τῶν ἐν θλίψεσι καὶ στενοχωρίαις περιεληθόντων καὶ ὑπὸ ἀντιξίων περιστάσεων καὶ παντοίων

δεινῶν χειμαζομένων. Ὁ θεῖος Γρηγόριος ἀποβαίνει ἱερὸν πρότυπον ἀληθοῦς χριστιανοῦ, τῷ τε γράμματι καὶ τῷ πνεύματι τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατακολουθοῦντος ἐν τῇ μερίμνῃ ὑπὲρ τῶν οἰκείων καὶ μάλιστα τῶν ἰδίων.

Ἐν ἔτει 369 ὁ Γρηγόριος ἐπεστείλατο τῷ Ἐπάρχῳ Κων/πόλεως Σωφρονίῳ ἐτέραν ὑπὲρ τοῦ Νικοβούλου συστατικὴν ἐπιστολήν, τὴν ὑπ' ἀριθ. ΚΑ' ¹, ἔχουσαν οὕτω: «Ὁ χρυσὸς ἄλλοτε μὲν ἄλλως μεταποιεῖται καὶ σχηματίζεται εἰς πολλοὺς κόσμους τυπούμενος καὶ πρὸς πολλὰ ὑπὸ τῆς τέχνης ἀγόμενος· μένει δὲ ὅπερ ἐστὶ χρυσὸς καὶ οὐχ ἡ ὕλη μεταβολήν, ἀλλὰ τὸ σχῆμα λαμβάνει. Οὕτω καὶ τὴν σὴν καλοκαγαθίαν ἠγούμενοι τὴν αὐτὴν μένειν τοῖς φίλοις, ἅν' αἰεὶ προΐης ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν, ταύτην ἐθαυρόδησαμεν τὴν πρεσβείαν προσαγαγεῖν, οὐ μᾶλλον τὴν ἀξίαν εὐλαβηθέντες, ἢ τῷ τρόπῳ πιστεύσαντες. Τῷ αἰδεσιμωτάτῳ υἱῷ ἡμῶν Νικοβούλῳ τὰ πάντα ἔχοντι πρὸς ἡμᾶς ἐπιτηδείως καὶ διὰ συγγένειαν καὶ διὰ τὴν οἰκειότητα καί, ὅ τούτων μεῖζον ἐστὶ, διὰ τὸν τρόπον, γενοῦ δεξιός. Ἐν τίσι καὶ πόσον; Ἐν οἷς αὐτὸς σοῦ δεηθήσεται καὶ ὅσον τῇ σῇ μεγαλονοίᾳ πρέπειν ὑπολαμβάνεις. Ἀντιδώσομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὧν ἔχομεν τὸ κάλλιστον. Ἐχομεν δὲ τοὺς λόγους καὶ τὸ κήρυκες εἶναι τῆς σῆς ἀρετῆς, εἰ καὶ μὴ τῆς ἀξίας ἐγγύς, ἀλλὰ γε κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν». — Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Νικόβουλος ἐπρόκειτο προσωπικῶς νὰ ἐπιδώσῃ τὴν συστατικὴν ταύτην τῷ Σωφρονίῳ («Ἐν τίσι καὶ πόσον; Ἐν οἷς αὐτὸς σοῦ δεηθήσεται») ἢ ὑπόθεσις ὑπὲρ ἧς καὶ πάλιν ἐμεσίτευεν ὁ Γρηγόριος καθόλου ἀπίθανον νὰ ἦτο ἡ αὐτή, περὶ τῆς ὁποίας ἦδη τῷ 365 ὁ Γρηγόριος ἔγραψε καὶ τῷ Ἀμφιλοχίῳ ὅτι ὁ Νικόβουλος ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου διὰ τὸν ἐνάρετον αὐτοῦ βίον καὶ ὁμολογεῖται «συγγενῆς» τούτου· τέλος δ' ὅτι καθόλου ἀπίθανον ὁ Νικόβουλος νὰ εἶχε περιβληθῆ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, ἐφ' ὅσον προσφωνεῖται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου «αἰδεσιμώτατος», τιμητικὴ κλήσις, ἥτις, ὡς γνωστόν, διὰ τοὺς ἱερατικούς ὑπὸ τῶν Πατέρων τότε ἐχρησιμοποιεῖτο («Τῷ αἰδεσιμωτάτῳ υἱῷ ἡμῶν Νικοβούλῳ»).

Λίαν ἀξιοσπούδαστοι εἶναι καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. ΝΑ'—ΝΕ' ² ἐπιστολαὶ τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Νικόβουλον, κυρίως διότι παρέχουσι σοφὰς γνώμας καὶ συμβουλὰς περὶ τοῦ «μέτρου τῆς ἐπιστολῆς» (mensura epistolæ). Αἱ ἐπιστολαὶ ἐγράφησαν, κατὰ τὴν παρὰ Migne σημείωσιν ἐν ἔτει 372. Ὁ Νικόβουλος ἠτήσατο, φαίνεται, παρὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Γρηγορίου νὰ δώσῃ αὐτῷ κανόνα τῆς καλῆς ἐπιστολῆς καὶ ἀνεκοίνου ἀμα τὴν πρόθεσίν του νὰ καταρτίσῃ εἰς σῶμα (corpus), ἦτοι ν' ἀπαρτίσῃ συλλογὴν τῶν ἐν ἀντιγράφῳ ἰδίων ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγορίου, ὡς καὶ τοῦ μ. Βασιλείου. Δεῖγμα καὶ τοῦτο τοῦ σεβασμοῦ τοῦ Νικοβούλου πρὸς τὸν μέγαν θεῖον

1. Migne, PG 37,56.

2. Migne, PG 37,105/9.

αὐτοῦ καὶ τῆς φιλομαθείας ἅμα τούτου. Φαίνεται δ' ἐπίσης ὅτι ὁ Νικόβουλος ἀνέλαβε ν' ἀντιγράψῃ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Γρηγορίου πρὸς ἰδίαν ὠφέλειαν. Τοῦτο εἰκάζω ἐκ τῆς φράσεως τῆς ΝΒ' ἐπιστολῆς: «Σὺ δὲ ἡμῖν ἀντιδοίης, αὐτό τε τὸ γράφειν καὶ τὴν ἐξ ὧν γράφομεν ὠφέλειαν». Μετὰ τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν ἀπέστειλεν ἅμα ὁ Γρηγόριος καὶ Συλλογὴν ἐπιστολῶν τοῦ μ. Βασιλείου, συνιστῶν τῷ Νικόβουλῳ, ὅπως προτιμῆσθαι καὶ προτάξῃ ἐν τῷ σώματι τὰς ὑπερχούσας τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν τοῦ μ. Βασιλείου: «Ἐπιστολὴ ΝΓ' : Ἄει προτιμῆσας ἑμαυτοῦ τὸν μέγαν Βασίλειον, εἰ κἀκείνῳ τούναντίον ἐδόκει καὶ νῦν προτιμῶ, οὐχ ἦτον διὰ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν φιλίαν. Διὰ τοῦτο προθεῖς τὰς ἐκείνου ἐπιστολάς, τὰς ἑμὰς ὑποτίθῃμι. Καὶ γὰρ ἐπιθυμῶ πανταχοῦ συνεζυῆχθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις καὶ ἅμα τύπον παρέχων τοῖς ἄλλοις τοῦ μετρίου καὶ τῆς ὑφέσεως».—Νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα σύνολον τὸ κείμενον τῶν ἐν λόγῳ ἐπιστολῶν, κρίνομεν οὐχὶ σκόπιμον, ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτῶν δὲν καρπούμεθα πλείονας εἰδήσεις ἱστορικὰς περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς προσώπου τοῦ Νικόβουλου. Ἄλλωστε τὰς ἐπιστολάς ταύτας, σπουδαιότητας ἀπὸ γραμματικῆς καθόλου ἀπόψεως, ἀπὸ παλαιογραφικῆς καὶ ὡς παρεχούσας μεγάλο κύρους γνώμας περὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τῶν ἐπιστολῶν καὶ τοῦ μέτρου αὐτῶν, ἀναλύομεν καὶ ἐρμηνεύομεν ἐν ἰδιαιτέρῳ μελέτῃ ἡμῶν «Περὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου». Ἐνδιαφέρον δι' ἡμᾶς ἐνταῦθα εἶναι τὸ τελευταῖον ὑπ' ἀριθ. ΝΕ' ἐπιστόλιον, δι' οὗ ὁ Γρηγόριος προσκαλεῖται τὸν Νικόβουλον, ἵνα ἔλθῃ παρ' ἑαυτῷ καὶ ἀνακουφίσῃ τοῦτον διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ἐτερον καὶ τοῦτο δεῖγμα τῆς συμπαθείας καὶ ἀγάπης τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Νικόβουλον. Ἴδου καὶ τὸ κείμενον: «Φεύγεις διώκοντας ἴσως νόμοις ἔρωτικοῖς, ἵνα σεαυτὸν ποιῆς τιμιώτερον. Ἦκε οὖν, καὶ νῦν τὴν τοῦ μακροῦ χρόνου ζημίαν ἀναπλήρωσον ἡμῖν. Καὶ εἴ τί σε τῶν αὐτόθι κατέχοι, πάλιν ἀφήσεις ἡμᾶς, ὡς ἂν σεμνότερος ἦς, πάλιν ποθούμενος».

Περὶ τὸ 375, ὅτε ὁ θεῖος Γρηγόριος διώκει τὴν Ἐκκλησίαν Ναζιανζοῦ, εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐπεστείλατο τῷ Ἐπίρχῳ (Ναζιανζοῦ;) Ἰουλιανῷ τὴν ὑπ' ἀριθ. ΕΖ' ἐπιστολήν, ἐν ἣ καὶ ταῦτα τὰ περίεργα περὶ Νικόβουλου παρεμβάλλονται: «Ἄ γὰρ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Νικόβουλον, ἢ παρὰ Νικοβούλου λελύπησαι, οὐκ ἑμὰ μᾶλλον ἢ τὰ ἐν Ἰνδοῖς πραττόμενα ὅσον ἐπὶ τὸ μὴ συναρῆσκεσθαι μηδενὶ τῶν γεγεννημένων. Μὴ τοίνυν ἐμοὶ ταῦτα λογίσῃ, μηδὲ διὰ τοῦτο χεῖρόν τι βουλεύσῃ περὶ σεαυτοῦ ἄλλ' ἢν ὑπέσχοι τοῖς πτωχοῖς φιλανθρωπίαν, ταύτην ἐπιτελῆ ποίησον. Καὶ μὲν τοι καὶ τοὺς περὶ ἐμὲ κληρικούς, ὄσους παρητησάμην, τῆς ἀπογραφῆς ἐλευθέρωσον, ἐκεῖνο ἐνθυμηθεῖς, ὅτι λίαν τῶν ἀτό-

1. Migne, PG 37,132.

πων ἐστίν, ἄλλους μὲν καὶ οὐσίαν ὅλην καθιεροῦν τῷ Θεῷ, σὲ δὲ μηδὲ προῖκα βούλεσθαι εἶναι χρηστόν· καὶ ἄλλαις μὲν πόλεσι πάντας τοὺς περὶ τὸ βῆμα δοθῆναι, ἡμῖν δὲ μηδὲ τοὺς συνόντας καὶ θεραπεύοντας, καὶ ταῦτα παρ' ὑμῶν τῶν οἰκειοτάτων, οὓς τυχὸν οὐκ αἰσχυνοῦμεν. Ταῦτα ἐπισταλῆναι σοι παρ' ἡμῶν καλῶς εἶχε». — Δυστυχῶς ἐκ τοῦ περιεχομένου οὐδὲν τὸ μᾶλλον συγκεκριμένον πληροφοροῦμεθα διὰ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Νικοβούλου προκληθείσης λύπης εἰς τὸν Ἐπαρχον Ἰουλιανόν. Πάντως τὸ πνεῦμα καθόλου τῆς ἐπιστολῆς δεικνύει ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ σοβαροῦ τινος ζητήματος. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ὁ Γρηγόριος ὁμολογεῖ ὅτι δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ γεγενημένα καὶ χωρίζει ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς εὐθύνης τοῦ Νικοβούλου.

Συστατικὴν ὑπὲρ τοῦ Νικοβούλου ἐπεστείλατο ὁ Γρηγόριος μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ ἔτους 382 καὶ τῷ Cappadociæ præfectus Ὀλυμπίῳ¹. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης βεβαιοῦται ὅτι ὁ Νικόβουλος ἱερατικὸν ἀξίωμα κατεῖχε καὶ ὅτι αὐτὸς κυρίως περιεποιεῖτο τὸν θεῖον αὐτοῦ Γρηγόριον ἀσθενοῦντα καὶ ἐβοήθει ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑποθέσεσιν. Ὁ Γρηγόριος, ἔνεκα ἀσθενείας σωματικῆς, μετέβη εἰς τὰ παρὰ τὴν Μοῆν τῆς Ξανθαρίδος λουτρό. Ἐπανελθὼν ἠλπίζε νὰ δυνηθῆ νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν Ἐπαρχον Ὀλύμπιον ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, ἀλλ' ἐκολύθη ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας. Ἐντεῦθεν ἔρχεται ἐπὶ τὰ γράμματα καὶ παρακαλεῖ αὐτόν, ὅπως τὴν ἀνατεθεῖσαν ἐντολὴν τῷ Νικοβούλῳ τῆς διοικήσεως τῆς Μοῆς τῆς Ξανθαρίδος ἄρῃ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπειρου καὶ ἀσθενοῦς καὶ τὴν ἐρημίαν μὴ φέροντος, μηδὲ βαστάζοντος τὰς πεζοπορίας. Ἴδου καὶ τὸ κείμενον: «Ὅναρ ἠδύνησα. Καὶ γὰρ μέχρι τῆς μονῆς ἐνεχθεῖς, ὥστε τινὸς ἐκ τοῦ λουτροῦ παραμυθίας τυχεῖν, εἶτα τὴν σὴν συντυχίαν ἐλπίσας καὶ ὥσπερ ἐν χερσὶν ἔχων ἤδη τὸ ἀγαθὸν καὶ τινὰς ἡμέρας ἐνδιατρίψας, ἐξαίφνης ἀπήχθην ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας, τὰ μὲν ἤδη λυπούσης, τὰ δὲ ἀπειλούσης. Καὶ εἰ δεῖ τινα εἰκασίαν εὐρεῖν τῷ πάθει, ταῦτόν ἔπαθον τοῖς πολύποσιν, οἳ βία τῶν πετρῶν ἀποσπώμενοι, κινδυνεύουσι καὶ κοτύλαις πολλάκις, ὧν τι προσοφιᾶσι ταῖς πέτραις, ἢ τι παρ' αὐτῶν προσλαμβάνουσι. Τὸ μὲν οὖν ἡμέτερον τοιοῦτον. Ἄ δ' ἂν παρῶν ἐδεήθην τῆς σῆς καλοκαγαθίας, ταῦτα καὶ ἀπὸν ἐθάραρσα. Τὸν υἱὸν Νικόβουλον σφόδρα εὗρον τῇ τοῦ δρόμου φροντίδι καὶ τῇ τῆς μονῆς προεδρείᾳ στενοχωρούμενον, ἀνθρωπον καὶ ἀσθενῆ καὶ τῶν τοιούτων ἀήθη καὶ τὴν ἐρημίαν οὐ φέροντα. Τούτῳ, πρὸς ἄλλο μὲν πᾶν ὅ,τι ἂν ἦ σοι φίλον, χρήσασθαι θέλησον· καὶ γὰρ πρόθυμος εἰς πάντα ὑπηρετεῖν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ· ταύτης δέ, εἰ δυνατόν, ἐλευθέρωσον τῆς φροντίδος· εἰ μὴ τι ἄλλο, καὶ ὡς ἡμέτερον τιμῶν νοσοκόμον, ἐπειδὴ πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν δεηθέντες καὶ τυχόντες, χρῆζομεν καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τῆς σῆς ἡμερότητας». — Μὴ σκανδαλισθῆτω τις ἐκ τοῦ ὅτι εἰς ἔγγαμον κληρικὸν

1. Migne, PG 37,220/1: Ἐπιστ. ΡΚΤ'.

ἀνετέθη ἡ διοίκησις Μονῆς. Ἐπρόκειτο οὐχὶ περὶ ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ περὶ πολιτικῆς διοικήσεως, ἣν ἀνέλαβεν ὁ Νικόβουλος, ἐντολῇ τοῦ Ἐπάρχου, λόγῳ τῶν παρὰ τὴν Μονὴν Ξανθαρίδος εὐρισκομένων λουτρῶν. Ἐκ τούτου φαίνεται καὶ ἡ Μονὴ μετὰ πάσης τῆς πλουτοφόρου, λόγῳ τῶν παρ' αὐτῇ λουτρῶν, περιοχῆς ὑπήγετο ὑπὸ τὸν πολιτικὸν διοικητὴν, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Περὶ τῆς ἀναθέσεως πολιτικῶν ἀξιωματῶν εἰς κληρικοὺς κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχὴν, διαλαμβάνομεν ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν «Περὶ Ἀμφιλοχίου, μητροπολίτου Ἰκονίου».

Διὰ τὴν αὐτὴν, ὡς ἄνω αἰτίαν, ὅπως δηλ. ὁ Νικόβουλος ἀπαλλαγῇ τοῦ βάρους τῶν δημοσίων ἐνασχολήσεων καὶ περισσότερον οὕτω χρήσιμος ἀποβῇ τῷ ἀσθενοῦντι Γρηγόριῳ, ἐπεστείλατο τῷ αὐτῷ 382 εἴτε καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. ΡΚΖ' ἐπιστολὴν τῷ Ἑλλαδίῳ ἐπισκόπῳ Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀποστάζει τὸ μέτρον καὶ τὴν χάριν τῆς τοῦ Γρηγορίου γραφίδος. Ἴδου καὶ τὸ κείμενον: «Ἦδὺ μὲν καὶ ἄλλως τὸ προσαγορεύειν τὴν σὴν εὐλάβειαν· ἐμοὶ δὲ ἥδιον οὕτω διακειμένῳ. Τὸ γὰρ καθ' ἐκάστην σχεδὸν τὴν ἡμέραν ἀπογινώσκεισθαι, πλέον ἔχεισθαί σου ποιῶ, ὡς ἂν τὰ τελευταῖα παρακερδαίνοντα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κέρδος ὁμολογῶ, χρεωστῶ τὴν ἀντίδοσιν τῷ αἰδεσιμωτάτῳ υἱῷ Νικόβουλῳ, παρ' οὗ τὸ κέρδος· ὅπερ δὲ ποιοῦσιν οἱ πένητες πρὸς τοὺς εὐπόρους βλέποντες, ἵνα παρ' ἐκείνων εὐπάθῳσι, τοῦτο καὶ αὐτὸς ποιῶ, διὰ σοῦ τῷ ἀνδρὶ διαλύων τὸ χρέος. Χρηζέει δὲ ἀπραγμοσύνης πάντα τὸν χρόνον ταύτη συνειθισμένους· πρὸς ταύτην αὐτῷ συνάρασθαι καταξίωσον».

Τῷ αὐτῷ Ἑλλαδίῳ ἐπεστείλατο ὁ Γρηγόριος καὶ ἕτερον ὑπὲρ τοῦ ὁμωνύμου τῷ πατρὶ υἱοῦ Νικόβουλου συστατικὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὑπ' ἀριθ. ΡΕΖ'· εἴτε τὰ τέλη τοῦ 382 εἴτε τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου 383 ἔτους. Δι' αὐτῆς ὁ Γρηγόριος παρακαλεῖ τὸν Ἑλλάδιον, ὅπως τὸν εἰς Καισαρείαν μεταβαίνοντα υἱὸν Νικόβουλον συστήσῃ τοῖς σπουδαιοτέροις διδασκάλοις, ὅπως ἐπιβλέπῃ καὶ ἐνισχύῃ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τούτου οἰκοδομὴν καὶ ὅπως δέχῃται τοῦτον παρ' ἑαυτῷ ὡς οἰκεῖον. Καὶ ἂν μὴ τι ἕτερον διδάσκει αὐτόν, ἢ συχνὴ μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνία τὰ μέγιστα θέλει τοῦτον ὠφελῆσαι, γνωστοῦ ὄντος ὅτι «καὶ ὀφθαλμὸς παιδευτοῦ σιωπῶσα διδασκαλία». Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τὸν γλαφυρὸν Γρηγόριον νὰ ὁμιλήσῃ ὁ ἴδιος: «Ἴδού σοι καὶ ὑπόμνημα τῆς ἡμετέρας φιλίας, ὁ γλυκύτατος υἱὸς ἡμῶν Νικόβουλος, τὸ πρῶτον ἡμῖν τῶν ἐν τῷ γένει σπουδαζομένων· ὃν χαριτῆ μὲν ἡμῖν καὶ διδασκάλων συστήσας τοῖς σπουδαιοτέροις, χαριτῆ δὲ πλέον καὶ τὸ ἥθος πρὸς ἀρετὴν ἠνθμίσας. Ἔσται δὲ τοῦτο, εἰ προτραπείῃ συχνὰ πλησιάζειν σοι, καὶ τὸ μέγιστον, εἰ γινώσκοι μὴ παρορώμενος· ἐπεὶ καὶ ὀφθαλμὸς παιδευτοῦ σιωπῶσα διδασκαλία. Χρεωστεῖς

1. Migne, PG 37.221.

2. Migne, PG 37.277.

δὲ ἡμῖν, εἰ μὴ φορτικὸν εἶπειν, καὶ τὰ πνευματικά, ὡς ἀρχιερεὺς ἀρχιερεῦσιν, καὶ τὰ λογικά, ὡς λόγιος φιλολόγοις».

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Cappadociae praefectus Ὀλύμπιος εἶχε δυσαρεστηθῆ κατὰ τοῦ Νικοβούλου δι' ἄγνωστόν τινα αἰτίαν. Ὁ Γρηγόριος ἐπιστέλλει αὐτῷ καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. ΡΜΓ' ἐπιστολήν¹, ὅπως μαλάξῃ τὸν ἐξοργισθέντα Ἐπαρχον. Ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολήν του ὁ Γρηγόριος ἐδικαιολόγει τὴν ὀργὴν τοῦ Ὀλυμπίου καὶ ἐμμέσως ἀνωμολόγει τὸ πταῖσμα τοῦ Νικοβούλου, ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ, περισσότερον φαίνεται κατατοπισμένος ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως, ἀρνεῖται τὴν εὐθύνην διὰ τὸν προστατευόμενόν του. Ἐξ ὠρισμένων φράσεων εἰκάζω ὅτι τὸ πταῖσμα ὀφείλετο εἰς τὰ τέκνα τοῦ Νικοβούλου. Τίνοι ὁμως τρόπῳ ἔπταισαν οὗτοι τῷ Ὀλυμπίῳ δὲν δηλοῦται ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὔτε ἐν ταῖς ἐν συνεχείᾳ τῷ Ἀστερίῳ, τῷ συνάρχοντι τοῦ Ὀλυμπίου, ἦτοι Cappadociae praefectus καὶ τούτῳ ὄντι, ἐπισταλείσας ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου δύο ἐπιστολαῖς συστατικαῖς ὑπὲρ τοῦ Νικοβούλου καὶ περὶ τοῦ ἰδίου ζητήματος διαλαμβανούσας, ὡς κατωτέρω ὀψόμεθα. Ἄλλ' ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ κείμενον τῆς πρὸς Ὀλύμπιον ΡΜΓ' (ἐν ἔτει 382 γραφείσης) ἐπιστολῆς. Μετὰ τὴν συνήθη προσφώνησιν, ἔρχεται ἐπὶ τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως, ταῦτα γράφων: «Ἐστω κάκιστος πάντων Νικόβουλος, ὅς ἐν ἀδικεῖ μόνον ὅτι δι' ἡμᾶς ἐστὶν ἐπιφθονος καὶ τοῦ δέοντος ἐλευθεριώτερος. Ἐστω καὶ δικαιοτάτος ἀνθρώπων, ὁ νῦν ἡμῖν πολεμῶν. Αἰσχύνομαι γὰρ κατηγορεῖν ἐπὶ τῆς σῆς ὀρθότητος, οὗ πρῶην ὑπερεμάχουν· ἀλλ' οὐκ οἶδα εἴ σοι παραστήσεται δίκαιον ὑπὲρ ἄλλων ἀμαρτημάτων, ἐν ἄλλοις ἀπαιτεῖσθαι δίκην, καὶ τούτων ἀλλοτριῶν, καὶ οὐδὲ ἐκουσίων τῶν οὕτω κινήσαντα τοὺς οἰκέτας καὶ τοσοῦτον ἀγανακτήσαντα, ὥστε ἐνδοῦναι τῷ ἐγκαλοῦντι προθυμότερον, ἢπερ ἐκεῖνος ἐβούλετο; Ἄλλὰ δεῖ δουλεύειν Νικόβουλον, ἢ τοὺς τούτου παῖδας, ὃ δοκεῖ τοῖς ἐπηρεάζουσι; Αἰσχύνομαι γὰρ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπηρείας καὶ τὸν καιρὸν, εἰ σοῦ τε ἀρχοντος καὶ ἡμῶν παρὰ σοὶ δυναμένων τοῦτο γενήσεται. Νῦν βοηθεῖται τὰ δημόσια; νῦν αὖξεται τὰ βουλευτήρια, ὅτε λυπεῖ τὰ ἴδια; Μηδαμῶς, ὃ θαυμάσιε, μὴ τοῦτο παραστήτω τῇ σῇ καθαρότητι. Ἄλλὰ συνεῖς μὲν τῷ πτηνῷ τάχει τῆς διανοίας τ' ἂν ἄφ' ἧς ταῦτα γίνεται κακοήθειαν, αἰδεσθεῖς δὲ ἡμᾶς τοὺς σοὺς ἐπαινέτας, φιλάνθρωπον σεαυτὸν παρὰ σοῦ τοῖς κινουμένοις κριτὴν, ὡς οὐκ ἀνθρώποις μόνον δικάζων σήμερον, ἀλλὰ καὶ ἀρετῇ καὶ κακίᾳ· οὗ μᾶλλον ἢ τοῦ καθ' ἕκαστον, φροντιστέον τοῖς γε κατὰ σὲ τὴν ἀρετὴν καὶ δεξιαῖς ἀρχουσιν. Ἐστὶ δέ σοι παρ' ἡμῶν ἐπὶ τούτοις, οὐ τὸ τῶν εὐχῶν μόνον, ὧν οἶδά σε μὴ περιφρονοῦντα κατὰ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ τὸ περιβόητον καταστήσαι τὴν σὴν ἀρχὴν πᾶσιν, οἷς γνωρίζομεθα».

1. Migne, PG 37,249/52.

Τῷ Ἀστερίῳ, τῷ καὶ συνάρχοντι τοῦ Ὀλυμπίου, ἐπεστείλατο ὁ Γρηγόριος διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν καὶ ἵνα παρὰ τῷ συναδέλφῳ τούτου ὑπὲρ τοῦ Νικοβούλου μεσιτεύσῃ, εὐθύς μετὰ τὴν πρὸς Ὀλύμπιον ἀνωτέρω ἐπιστολήν, τὰς ὑπ' ἀριθ. PMZ' καὶ PMH' ἐπιστολάς. Παρὰ τὴν οἰκειότητα καὶ τὸν φιλικὸν δεσμὸν τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Ἐπαρχον Ὀλύμπιον, φαίνεται ὅτι ὁ Γρηγόριος δὲν ἐπέτυχε τοῦ ποθομένου. Ὁ Ὀλύμπιος ἐξηκολούθει κακῶς πρὸς τὸν Νικόβουλον διακείμενος. Ὁ Γρηγόριος λυπεῖται ὅτι δὲν κατώρθωσε νὰ μεταπείσῃ τὸν φίλον αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀποστρέφεται πρὸς τὸν Ἀστέριον, ἐξαιτούμενος τὴν μεσιτείαν αὐτοῦ παρὰ τῷ Ὀλύμπιῳ. Οὔτε καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων διαλευκαίνεται ἡ οὐσία τῆς ὑποθέσεως. Παραθέτομεν τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν, διὰ μέσου τῶν γραμμῶν τῶν ὁποίων βλέπει τις τὸ μέγα τοῦ ὄντως μεγάλου ἀνδρὸς Γρηγορίου ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ ἀνεπιού αὐτοῦ Νικοβούλου καὶ ἀναγναρίζει τὸν εὐγενῆ καὶ ὑπέροχον διδάσκαλον καὶ ἐν τοῖς δευτερευούσιν ἔτι ζητήμασιν. Ἴδου τὸ κείμενον τῆς πρώτης ἐπιστολῆς: «Τί Θεοῦ δικαιοτέρον; ἀλλ' ὅμως πάντων ποιητῆς ὢν καὶ δεσπότης, ἐξαιρετον ἑαυτοῦ λαὸν ποιεῖται καὶ ὀνομάζει τὸν Ἰσραὴλ καὶ οὐκ αἰσχύνεται, μὴ ἄδικος παρὰ τοῦτο νομίζηται. Τί οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ ἡμεῖς πάντων κηδόμενοι τῶν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν χεῖρα καὶ προστασίαν, πλέον τοῦ υἱοῦ Νικοβούλου περιεχόμεθα, ὃν καὶ γηρωκόμον καὶ νοσοκόμον γινώσκομεν καὶ οἷον ἔρρισμα καὶ βακτηρίαν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ὑποβεβλήμεθα. Τοῦτον ὑπὸ τὰς σὰς τίθεμεν χεῖρας καὶ διὰ τῶν σῶν ταῖς τοῦ ἄρχοντος, πᾶνυ δεινὸν νομίζοντες, τοὺς μὲν ἄλλους καὶ τῶν μεγίστων ἐγκλημάτων ἐλευθεροῦν δι' ἡμῶν καὶ πρώτους γε τοὺς νῦν μικροὺς κατηγοροῦς». — Ἐκ τῶν τελευταίων λέξεων φαίνεται ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐμεσίτευσέ ποτε παρὰ τῷ Ὀλύμπιῳ ὑπὲρ τῶν νῦν κατηγορῶν τοῦ Νικοβούλου. Τίνες ὅμως οὗτοι καὶ τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν κατηγορήσαν οὗτοι τὸν Νικόβουλον, δυστυχῶς δὲν λέγει ὁ Γρηγόριος. «Τοῦτον δὲ μηδὲ τῆς ἐπηρείας δύνασθαι καὶ ἥς τυγχάνομεν ἐπὶ τῶν ξένων τιμῆς, ταύτης ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν μὴ τυγχάνειν, ἀλλὰ ταῦτόν πάσχειν τοῖς ὀφθαλμοῖς, οἳ τ' ἄλλα ὀρῶντες, ἑαυτοὺς οὐχ ὀρῶσιν, ἢ τῶν πηγῶν ταῖς ἐν βάθει κειμέναις, αἱ τὰ πλησίον οὐχ ὑποδρόσουσι, τὰ πόρρω ποτίζουσιν. Ἔστω δεινὰ τετολημμένα τοῖς παιδαρίοις ἢ ὑπέρδαινα· ὥσπερ οὖν ἴσως οὐδὲν ἢ μικρὸν εὐρεθῆσεται, εἰ μὴ τῷ καιρῷ τῆς ἐξετάσεως στενοχωρηθείημεν. Ἀλλὰ τί τοῦτο πρὸς τοὺς δεσπότας, οἳ μηδενὸς τῶν γεγεννημένων κοινοῦν ἡμῶν; ἢ τίς ὁ λόγος, ὑπὲρ ἄλλοτριῶν ἀμαρτημάτων ἐν ἄλλοις ἀπαιτεῖσθαι δίκην καὶ νῦν τῶν δημοσίων φροντίζειν, ἥνικα λυπεῖ τὸ ἴδιον;». — Προφανῶς καὶ διὰ τῆς παρουσίας ἐπιστολῆς ὁ Γρηγόριος ζητεῖ ν' ἀποστείῃ τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς Νικοβούλου εὐθύνην, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νὰ

μειώση τὴν τυχὸν ἐνοχὴν τῶν τέκνων τοῦ Νικοβούλου.—Ἴδου καὶ τὸ κείμενον τῆς ἐτέρας πρὸς τὸν Ἀστέριον συστατικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου: «Τί τοῦτο, ἴσως ἔρεῖς; πάλιν ἡμῖν Γρηγόριος; πάλιν ἐπιστολαί; πάλιν αἰτήσεις;» Ὡ τῆς ἀπληστίας, ἦν αὐτοὶ κεκνήγαμεν. Μηδαμῶς, ὃ θαναμάσιε, μὴ τοῦτο πάθης. Τίνων γὰρ οἱ λιμένες, ἢ τῶν χειμαζομένων; τίνων δὲ τὰ φάρμακα, ἢ τῶν ἀρῶστούντων; ὧν περ ἡμεῖς μὴ ἀποστερηθείημεν, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ πιστευόμεθα δύνασθαι παρὰ σοί. Οὐκ ἔτι γὰρ αἰτοῦμεν, ἀλλ' ἀπαιτοῦμεν, ἀεὶ χάριτος χάριν προκαλουμένης. Νικόβουλος ἐν ἐπιγραφῇ, ταῦτόν δὲ εἰπεῖν ὅτι ἡμεῖς ἡμῶν γὰρ ἔστιν ἀνάπαυσις. Καὶ πῶς οἶόν τε σιωπᾶν καὶ μὴ φορτικὸν εἶναι καὶ τὸν σφόδρα φιλόσοφον; δὸς χεῖρα πιεζομένοις, ἵνα καὶ αὐτὸς τῆς ἐκ Θεοῦ τύχης, χρηζῶν ταύτης ὡς ἄνθρωπος. Καὶ χρῆσαι πάσῃ τῇ φιλίᾳ καὶ τῇ συνέσει καὶ τῷ δύνασθαι σὺν Θεῷ, περὶ τὰ ἡμέτερα πράγματα. Οὔτε γὰρ σίδηρος ἔμπυρος πολλῶν δεῖται τῶν παρὰ τοῦ λίθου κρουμάτων, ἵνα τὸ ἐγκείμενον πῦρ δημιουργηθῇ· ἀλλ' ἐπλήγη τε ὁμοῦ καὶ τὸ πῦρ ἥστραψεν. Οὔτε αὐτὸς μακροτέρας δεῆση παρακλήσεως καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοιούτου τοῦ πείθοντος ὄντος καὶ οὕτω γνήσιου κοινωνοῦ τῆς ἀρχῆς. Ἐν καὶ σύντομον φθέγομαι· τὰς μὲν ἄλλας χάριτας, ἄλλοι δι' ἡμῶν ἐλάμβανον, ταύτης δὲ ἡμεῖς χρῆζομεν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, ὃ καὶ μᾶλλον δυσωπησάτω τὴν σὴν λογιότητα». —Ὁ Γρηγόριος θεωρεῖ ἐντελῶς προσωπικὴν του τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Νικοβούλου, ἐντεῦθεν καὶ οἱ θερμοὶ ὑπὲρ τοῦ ἐμπεριστάτου ἀνεψιοῦ του λόγοι αὐτοῦ· ἐντεῦθεν τὸ ἀπαιτητικὸν ὕφος τῆς ἐπιστολῆς, ὅπερ ἄλλως καὶ ἐκ τοῦ στενοῦ δεσμοῦ φιλίας πρὸς τὸν Ἀστέριον ἐξηγεῖται. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης κλείεται τὸ ἱστορικὸν τῆς ὑποθέσεως, ἥτις τόσην μέριμναν καὶ φροντίδα προὐκάλεσε τῷ εὐπαθεῖ καὶ φιλοίκῳ πατρὶ Γρηγορίῳ. Ἐὰν παρέμειναν σκοτεινὰ τινὰ σημεῖα τῆς ὑποθέσεως ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς, οὐχ ἦττον καὶ πλουσίως ἐδιδάχθημεν ἐκ τῆς ἐπιστολογραφίας ταύτης τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Ἐμάθομεν καὶ τὸ διδάσκον ἦθος καὶ τὸν γνήσιον τῶν οἰκείων καὶ τῶν ἰδίων μέγιστον προστάτην καὶ τὸν ὑπέροχον διδάσκαλον, τὸν πάντοτε, πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ χριστιανικὸν φρόνημα ἐμπνέοντα παντὶ τῷ μελετῶντι τὰς ἐπιστολάς του, αἵτινες—καὶ τοῦτο λεχθήτω—μελίρρυτοι οὔσαι, ἀποσταάζουσι τὴν εὐγενῆ χάριν τοῦ ὑπερόχου γραφέως καὶ ὄντως λογοτέχνου.

Τὸ μέγα τοῦ θείου Γρηγορίου ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ Νικοβούλου καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, μάλιστα δὲ ὑπὲρ τοῦ ὁμωνύμου τῷ πατρὶ υἱοῦ Νικοβούλου, δεικνύουν τὰ δύο μακρὰ Ἑπη, ἅτινα συνετάξατο ὁ Γρηγόριος, τὸ πρῶτον μὲν «Παρὰ Νικοβούλου πρὸς τὸν πατέρα»¹ ἐκ 208 στίχων, ἐν ὁμηρικῇ ἀπομιμήσει κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μέτρον (δακτυ-

1. Migne. PG 37,1505/21.

λικὸν ἐξάμετρον), τὸ δὲ δευτέρον «Νικοβούλου πρὸς τὸν υἱόν»¹ ἐκ στίχων 282. Τὰ δύο ταῦτα Ἔπη, διδακτικώτατα ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, προτιθέμεθα νὰ ἐκδώσωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει ἔν τε τῷ πρωτοτύπῳ καὶ ἐν ἐμμέτρῳ μεταφράσει καὶ δὴ καὶ εἰς στίχους δεκαεξασυλλάβους.

Ἐνταῦθα θεωρῶ σκόπιμον νὰ σημειώσω εἰδήσεις τινὰς καρπουμένας ἐκ τῶν Ἐπῶν τούτων περὶ τοῦ πατρὸς Νικ ο β ο ὑ λ ο υ. Οὗτος ἐμφανίζεται ὡς ἐξαιρετικῆς μορφώσεως ἀνὴρ, εὐφυής, ῥητορικός· ἀσθηρὸς τηρητῆς τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθίμων (στ. 116)· ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν—ὄθεν καὶ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα ὅτι εἶχεν ἀποδεικνύεται—καὶ ὅτι διεκρίθη διὰ τὴν γενναιότητα αὐτοῦ, ὄθεν καὶ παρασημοφορεῖται καὶ ἰδιαιτέρας τιμῆς ἀξιοῦται παρὰ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (στ. 118/20)· ὅτι κατήγετο ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ ὅτι ἦτο ὠραῖος, εὐσταλῆς καὶ μεγαλόσωμος (στ. 121/2)· ὅτι ἦτο σταθερὸς τὸν χαρακτήρα, ἤρεμος, ἀγαθὸς (στ. 125) καὶ ὅτι παιδαγωγικώτατα ἀνέτρεφε τὰ ἴδια τέκνα καὶ ὅτε μὲν τὰ πάθη χαλιναγωγῶν, ὅτε δὲ τὰ ἀνώτερα καὶ εὐγενῆ συναίσθηματα διεγείρων, πάντοτε δὲ διὰ τῆς προτροπῆς καὶ τοῦ παραδείγματος (στ. 251ἐ.) ἐπεδίωκεν, ὅπως ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν τέκνων του καὶ διαπλάσῃ ταῦτα εἰς σταθεροὺς χριστιανικοὺς χαρακτήρας.

Ὁ Νικ ο β ο ὑ λ ο ς πατὴρ προῶρος ἀποβιώσας, κατέλιπε «χήραν ἄωρον», τὴν Ἀ λ υ π ι α ν ἠ ν μετὰ τοῦ Νικ ο β ο ὑ λ ο υ υἱοῦ καὶ ἐτέρων τέκνων, ὡς σαφῶς μαρτυρεῖ ἡ ὑπ' ἀριθ. 195 ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου², τῷ Γ ρ η γ ο ρ ῖ ω ἄρχοντι ἐπισταλῆσα. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης φαίνεται ὅτι ὁ Νικ ο β ο ὑ λ ο ς πατὴρ ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 385³. Τὰ δὲ δύο Ἔπη τοῦ Γρηγορίου φαίνεται ὅτι ἐγράφησαν περὶ τὸ 383, ὅτε ὁ υἱὸς Νικ ο β ο ὑ λ ο ς προοιτίετο νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Ῥητορικῆς ἢ Σοφιστικῆς, ὡς αἱ ὑπ' ἀριθ. ΡΟΔ'—ΡΙΠ' ἐπιστολαὶ τοῦ Γρηγορίου πρὸς Εὐδόξιον ῥήτορα ὑπεμφαίνουσιν⁴.

1. Migne, PG 1521—1542.

2. Migne PG 37,1514 στ. 116 ἐξ.

3. Migne, PG 37,317/20.

4. Πρβλ. τὴν λατινιστὴν προσημείωσιν παρὰ Migne, PG 37,317.

5. Migne PG 37,284/96.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VIII.

ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΑΛΥΠΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΥ

1. Νικόβουλος ὁ νεώτερος.

Ὅτι τὸ συγγενὲς τοῦ Γρηγορίου ζεῦγος, ἡ Ἀλυπιανὴ καὶ ὁ Νικόβουλος, πλείονα τέκνα εἶχον, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. ΡΝΖ' ἑπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου, τῷ Θεόδωρῳ ἐπισταλείσης², πιθανώτατα τὰ τέλη τοῦ 382 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 383 ἔτους³. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης συνιστᾷ ὁ Γρηγόριος τοὺς υἱοὺς τοῦ Νικοβούλου, ἐρχομένους εἰς Ἀντιόχειαν, ἵνα μάθωσι τὴν τέχνην τοῦ «ταχυγραφεῖν», ταῦτα γράφων: «Οἱ τοῦ τιμιωτάτου υἱοῦ Νικοβούλου παῖδες ἤκασιν εἰς τὴν πόλιν ταχυγραφεῖν μαθησόμενοι· τούτους τά τε ἄλλα καὶ οἰκείως ἰδεῖν καὶ πατρικῶς θέλησον (οὗ γὰρ καὶ τοῦτο κωλύουσιν οἱ κανόνες), καὶ ὅπως ἂν γειτονῶσι τῇ ἐκκλησίᾳ φρόντισον. Βούλομαι γὰρ αὐτοὺς καὶ τὸ ἦθος τυποῦσθαι πρὸς ἀρετὴν, τῇ σῇ τελειότητι συνεχῶς ἐντυγχάνοντας».

Υἱοὺς Νικοβούλου—ἐν πληθυντικῷ—μνημονεύει ὁ Γρηγόριος καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. ΡΟΔ' ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν ῥήτορα Εὐδόξιον, ὅστις πιθανώτατα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιοχείᾳ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ῥήτορος ἢ σοφιστοῦ ἤσκει καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Νικοβούλου ὡς μαθητὰς αὐτοῦ ἀνεδέξατο. Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη τῷ αὐτῷ καὶ ἡ ἀνωτέρω πρὸς τὸν Θεόδωρον ἐπι-

1. Migne, PG. 37, 265.

2. Ὁ Θεόδωρος οὗτος εἶναι πιθανώτατα ὁ περιφώνητος ἐπίσκοπος μετὰ ταῦτα Μοψουεστίας, πρὸς τὸν ὅποιον πλείονας ἐπιστολάς ἐπεστείλατο ὁ Γρηγόριος. Ὅρα ἰδίᾳ τὴν λατινιστὴν προσημείωσιν παρὰ Migne PG. 37, 141/5 τῆς ὑπ' ἀριθ. ΟΖ' ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Θεόδωρον. Περὶ Θεοδώρου Μοψουεστίας ὄρα κυρίως τὰς Πατρολογίας τῶν: Δημ. Σ. Παλάνοῦ, Πατρολογία. Ἐν Ἀθήναις 1930. σ. 339/43. Otto Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur. Dritter Band: Das vierte Jahrhundert mit Ausschluss der Schriftsteller syrischer Zunge. Freiburg i. Br. 1912 σ. 312/24. Berthold Altaner, Patrologie Freiburg i. Br. 1951* σ. 276/8. B. Altaner, Patrologia. Traduzione delle Benedettine del Monastero di S. Paulo in Sorrento riveduta dal dott. sac. S. Mattei, aggiornata e corretta dall'autore. Torino—Roma, Marietti, 1940 σ. 216/7. Tschmid—Stählin, Geschichte der griechischen Lit. (Handbuch d. Altertumswiss.). Zweiter Teil, zweiter Band. München 1924⁶ σ. 1453 δ. Manual of Patrology and History of Theology by F. Cayré, A. A. Translated by H. Ho Witt, A. A., B. A. Paris, Tournai, Roma 1936 τ. 1—2 I, 455/60.

3. Τὰ τέλη τοῦ 382 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 383 ἦλθε καὶ ὁ περιφώνητος Θεόδωρος Μοψουεστίας εἰς Ἀντιόχειαν, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ περιφώνητου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Φλαβιανοῦ πρεσβύτερος, ἔργα συγχρόνως διδασκάλου καὶ πνευματικοῦ ἐπιτελῶν. Παρ' αὐτῷ δὲ τὸ πρῶτον φαίνεται ὅτι ἐμαθήτευσαν οἱ υἱοὶ Νικοβούλου.

στολή ἔτει, δηλ. τὰ τέλη τοῦ 382 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 383¹. Ἴδου λοιπὸν τι γράφει ὁ Γρηγόριος τῷ ρήτορι Εὐδοξίῳ² τὰ τέκνα τοῦ Νικοβούλου συνιστῶν: «Οὐ μικρὰ ἡμῖν φιλοσοφίας ὄμηρα παρὰ σοί· ἀίμα ἡμέτερον ἐκπαιδεύεις καὶ αἶμα τῶν ἐγγυτάτων. Οἶδας οὖς λέγω, τοὺς τοῦ γνησιωτάτου καὶ τιμιωτάτου υἱοῦ ἡμῶν Νικοβούλου παῖδα ζ. Τούτοις ὅτ' ἂν συμπράττης, ἡμῶν μνημονεύειν οἴου, οἱ οὐδενὸς ἄλλου φανλότεροι, εἴ τι δεῖ τοῖς λέγουσι πιστεῦειν, κρίνειν τε λόγους καὶ σπουδὴν δοκιμάζειν καὶ διδασκάλους δεξιούς ὑψηλοτέρους ποιεῖν τοῖς ἐπαίνοις».

Ἐν τῇ ἀκολουθοῦσῃ ὑπ' ἀριθ. ΡΟΕ' ἐπιστολῇ, τῷ αὐτῷ Εὐδοξίῳ ρήτορι ἐπισταλείσῃ καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον³ ἰδιαιτέρας μνείας ἀξιούται ὁ πρωτότοκος τοῦ Νικοβούλου καὶ ὁμώνυμος αὐτῷ υἱὸς Νικόβουλος διὰ τὰ πολλὰ αὐτοῦ χαρίσματα καὶ ἐπιστάται ἢ προσοχῇ τοῦ Εὐδοξίου, ὅπως ἰδιαιτέρας μερίμνης ἀξίωσῃ τὸν φέρελπιν νέον: «Πάλιν πρὸς σὲ ὁ Νικόβουλος ὁ ἕμῳς⁴· καὶ πάλιν ἐγὼ περιττός, μάλα σε σπεύδοντα καὶ αὐτὸν διτύνων. Ἐπεὶ δὲ φύσεως μὲν ἔχει δεξιᾶς ὁ νέος (εἰ μὴ με ἀπατᾷ τὸ βούλεσθαι), ὁ δὲ τοῖς εὐφυσίαι ὡς τὰ πολλὰ συνέζευκται, ὀφθυμότερός πῶς ἐστι, καὶ κέντρων δεόμενος, τὴν παρὰ σεαυτοῦ σπουδὴν ἀντεισένεγκε. Καὶ ἵνα τι τῶν ὑμετέρων εἴπω, τὸν μυθικὸν τέττιγα μιμησάμενος, ἀναπλήρωσον τὴν ᾠδὴν. Οὕτω μοι δοκεῖς ἐνευδοκιμήσειν τῷ νέῳ καὶ ἡμῖν χαριεῖσθαι τὰ μέγιστα, οἳ μὴ πολλὰ σοῦ καὶ τῆς σῆς λογιότητος ἔμπροσθεν ἄγομεν».

Τὸ αὐτὸ 383 ἔτος ἐπεστείλατο ὁ Γρηγόριος τῷ Εὐδοξίῳ καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. ΡΟΖ' ἐπιστολὴν⁵, ταῦτα καὶ πάλιν περὶ τοῦ υἱοῦ Νικοβούλου συνιστῶν: «Ὁ δὲ οὐκέτι παιζόντων ἐστίν, ἀλλὰ καὶ λίαν σπουδαζόντων, τὸν γλυκύτατον υἱὸν ἡμῶν Νικόβουλον, αὐθις ἐγχειρίζομέν σοι. Καὶ δέχοι παρ' ἡμῶν τοῦτον, ὡς παρ' ἡμῶν, τὸ μὲν δητορικὸν ἔργον τῷ πατρὶ χαριούμενος, τὸ δὲ σοφιστικὸν ἡμῖν. Οἶδα γὰρ ὅτι θελήσαντί σοι τὸ πρᾶγμα ἐπίδρομον. Τοῖς δὲ θαυμασίους σοφισταῖς τὴν ὄφρυν μόνον ἀφήσεις καὶ τὸ περὶ τοῦ πλείονος μάχεσθαι». Καὶ ἐν τῇ ἐν συνεχείᾳ ὑπ' ἀριθ. ΡΟΖ' ἐπιστολῇ⁶ ταῦτα καὶ περὶ Νικοβούλου γράφει τῷ ἰδίῳ σοφιστῇ: «...καὶ τῷ καλῷ Νικόβουλου γενοῦ τοιοῦτος, οἷον ἐλπίζομεν». Τέλος, ἀπαντῶν ὁ Γρηγόριος εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Εὐδοξίου, ἐν ἧ πολλὰ τὰ ἐπαίνου ἄξια ὑπὲρ τοῦ Νικοβούλου ἐξετίθεντο καὶ τὸ φιλοπρόδοτον καὶ φιλομαθὲς τοῦ νέου ἐπηνεῖτο, γράφει ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ.

1. Πρβ. τὴν λατινιστὴν προσημείωσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης παρὰ Migne, PG 37, 284/5.

2. Schmid—Stählin, ἐνθ' ἀν. σ. 1027 σημ. 2.

3. Migne, PG 37, 285/8.

4. Migne, PG 37, 288.

5. Migne, PG 39, 288/9.

ΡΠΖ' ἀπαντητικῆ ἐπιστολῆ του¹ τὰ ἐξῆς : « Ἄ δὲ περὶ τοῦ γ λ υ κ υ τ ἄ τ ο υ υ ἰ ο ὦ Ν ι κ ο β ο ὄ λ ο υ γράφεις, μεγάλα μὲν σφόδρα καὶ θαυμαστά καὶ ἱκανὰ συναρπάσαι πατρὸς εὐκολίαν, ὀφθίως οἷς βούλεται καὶ πιστεύουσαν. Τότε δὲ ἀληθῆ εἶναι δεξόμεθα, ὅταν πεῖραν διδούς ἡμῖν ὁ νέος, μὴ ἀνάξιος φάνηται, ἢ τῶν σῶν ὑποσχέσεων, ἢ τῶν ἡμετέρων ἐλπίδων».

Καὶ ὅτι πράγματι ὁ Ν ι κ ὄ β ο ὄ λ ο ς ἄξιος τῶν ἐλπίδων τοῦ Γρηγορίου ἀπεδείχθη, φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μέγας πατὴρ συνετάξατο χάριν τοῦ ἀνεπιουῦ του τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν Ἔπος, τὸ πρὸς τὸν ὁμώνυμον πατέρα αὐτοῦ ἀπευθυνθὲν, ἵνα πείσῃ τοῦτον καὶ ἀποστείλῃ ἔτι μακρότερον, εἰς τὰς κλεινάς τότε καὶ ἀνθούσας εἰσέτι ἐν τοῖς γράμμασιν Ἀθήνας, ὅπου οἱ ἄριστοι γῆτορες καὶ σοφισταὶ ἐδίδασκον, ὧν προέχουσιν, ὡς φαίνεται, θέσιν κατεῖχον ὁ Σ τ α γ ε ἰ ρ ἰ ο ς καὶ ὁ Ε ὕ σ τ ὀ χ ἰ ο ς. Ὁ πατὴρ Νικόβουλος φαίνεται καμφθεὶς ταῖς παροτρύνσεσι τοῦ σεβαστοῦ αὐτοῦ θεοῦ Γρηγορίου ἀφ' ἑνὸς καὶ ταῖς ἰκασίαις τοῦ ἰδίου υἱοῦ Ν ι κ ο β ο ὄ λ ο υ, ὡς ἐκτίθενται ἐν τῷ Ἔπει τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ὁ Γρηγόριος πέμπων τὸν ἀνεπιὸν αὐτοῦ τῷ σοφιστῇ Σ τ α γ ε ἰ ρ ἰ ῶ εἰς Ἀθήνας, συνοδεύει μετὰ τῶν εὐχῶν του καὶ τῆς ὠραιότητος πρὸς τὸν σοφιστὴν τοῦτον ὑπ' ἀριθ. ΡΠΘ' ἐπιστολῆς², ἐχούσης οὕτω : « Ἀττικὸς σὺ τὴν παιδευσιν ; Ἀττικοὶ καὶ ἡμεῖς. Νέων προκαθέξῃ ; πάσης ἡλικίας ἡμεῖς. Τυποῖς πρὸς λόγον ; ἡμεῖς πρὸς ἦθος. Πολλὰ κοινὰ πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν· ἐν δὲ ἀντὶ πάντων καὶ πρὸ πάντων, ὁ γ λ υ κ ὄ λ ο ς ἡ μ ὶ ν Ν ι κ ὄ β ο ὄ λ ο ς ἐν μέσῳ κείμενος. Ὡς σὺ καλῶς ποιῶν, ἐπιδείξῃ καὶ τὴν παιδευσιν καὶ τὴν ἡμετέραν φιλίαν, εἴπερ σοὶ μέλει ταύτης. Οἶμαι δέ· καὶ γὰρ ἀθληταὶ παλαιοὶ νέους τιμῶνται· καὶ τοσοῦτον, ὅσον καὶ τὰ τῆς νίκης ἄθλα προσφέροντες τούτοις, εὐγνώμονες εἶναι νομίζονται περὶ νόμους ἀθλήσεως». Σημειωτέον ὅτι ὁ Γρηγόριος καὶ τοῦ Σ τ α γ ε ἰ ρ ἰ ο υ καὶ τοῦ Ε ὕ σ τ ο χ ἰ ο υ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὑπῆρξε συμμαθητῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐν Ἀθήναις σπουδῶν του, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῶν του.

~~Ὁ φίλος καὶ συσπουδαστῆς τοῦ Γρηγορίου Εὐστοχίος, ἀμαρτὴν παρὰ τῷ Σ τ α γ ε ἰ ρ ἰ ῶ μαθητείαν τοῦ νεαροῦ Ν ι κ ο β ο ὄ λ ο υ μαθῶν, ἐχολώθη σφόδρα κατὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Γρηγορίου διὰ τὴν προτίμησιν ταύτην καὶ ἔγραψε παραπονειτικὴν τῷ Γρηγορίῳ ἐπιστολήν. Ὁ Γρηγόριος κατ' ἀρχὰς δὲν ἐθεώρησε τὸ πρᾶγμα σοβαρόν, διὸ καὶ γράφει τῷ Εὐστοχίῳ τὴν ὑπ' ἀριθ. ΡΠΘ' ἐπιστολήν, παρακαλῶν, ἵνα καὶ οὗτος φροντίσῃ περὶ τῆς μορφώσεως τοῦ νέου Ν ι κ ο β ο ὄ λ ο υ. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀνάθεσις τῆς διδασκαλίας ἐγένετο ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Σ τ α γ ε ἰ ρ ἰ ο υ ἤδη~~

1. Migne, PG 37,305/8.

2. Migne, PG 37,308.

3. Migne, PG. 37, 308.

ἐπιτελουμένην, διὸ καὶ δὲν ἱκανοποίησε τὸν Εὐστόχιον, ὅστις δομιύτερος ἐπανέρχεται ἐπὶ τοῦ ζητήματος καὶ ἐπὶ Σταγειρισμῶ ὀνειδίζει τὸν Γρηγόριον. Ἴδου τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ΡΠΘ': «Μίμησαι μοι τὸν Ἀλέξανδρον, ὃ θαυμάσιε· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος ἴν' Ἀθηναίους ἀρέσῃ, φιλοτιμότερος ἦν, διὰ ταῦτά τοι καὶ θέατρον ἀεὶ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας τὰς Ἀθήνας ὀνόμαζεν, οὕτω καὶ σὺ τὸ καθ' ἡμᾶς εἶναι τι νομίσας, εἰ καὶ μηδαμῆ, ἀλλ' ἢ τῶν λόγων εἵνεκα καὶ τῶν Ἀθηναίων αὐτῶν, πρὸς δὲ καὶ τοὺς κοινούς πατέρας τῶν λόγων αἰδούμενος, διπλασιάσαι προθυμήθητι τῷ καλῷ Προνότῳ τὴν περὶ λόγους σπουδὴν. Πάντως ὅ,τι ἂν εἰσενέγκῃς τῷ νέῳ, ἡμῖν τοῦτο εἰσοίσεις, οἷ καὶ παθεῖν εὐ ἐπιτήδειοι καὶ λόγων ἐπαινέσαι ἴσως οὐ φαῦλοι· εἰ καὶ κατωτέρω σοφιστικῶν θρόνων καθήμεθα, σιωπῆς ἀκίνδυνον γέρας ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτάξαντες». Ἡ ἐπιστολή, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, εἶναι συστατικὴ ὑπὲρ τοῦ νέου Προνότου. Δὲν δύναμαι μετὰ βεβαιότητος ν' ἀποφανθῶ, ἂν πρόκειται περὶ συγγενούς τοῦ Γρηγορίου ἢ ὄχι. Παρενέβαλα ἢ μᾶλλον προέταξα τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Εὐστόχιον, διότι πιστεύω ὅτι σχετίζεται πῶς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Νικόβουλου. Ὑποθέτω ὅτι ὁ Γρηγόριος, ἵνα μὴ παροργίσῃ τὸν Εὐστόχιον, διότι προετιμήθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ σοφιστὴς Σταγειρίος διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ νεαροῦ Νικόβουλου, συνέστησε τῷ Εὐστόχιῳ τὸν νέον Προνότον—συγγενῆ ἢ μὴ αὐτοῦ—, ἵνα οὕτω ἄρῃ πᾶσαν τυχὸν παρεξήγησιν. Δυστυχῶς δὲν προέλαβε τὴν παρεξήγησιν. Ἰνα δ' ἀκριβῶς μαλάξῃ τὸν ἐξοργισθέντα φίλον του, ἀποστέλλει αὐτῷ ἐν συνεχείᾳ τὴν ὑπ' ἀριθ. 190¹ ἐπιστολήν, ἔχουσαν οὕτω: «Ἐὐδοῦσεῦ, μάλα πῶς με καθίκεο, Σταγειρισμὸν ὀνειδίζων καὶ κατασοφιστεύων ἡμῶν ἐπιμελέστατα. Καὶ σοῦ τὴν παρῶρησιαν ἐπαινῶ, ἐφ' οἷς γράφεις ἅ γράφεις. Κρεῖσσον γὰρ ἐκλαλεῖν τὸ λυποῦν ἢ ἠρεμεῖν, ὡς ἐρεῖν ἀγνοοῦντας. Ἐχω τι καὶ ἐγκαλεῖν. Ὅμως δὲ ἵνα νόμον φυλάξω δικαστικόν, ἀπολογησομαι πρότερον, εἴτα κατηγορήσω· καὶ ἀμφοτέρω μετὰ τῆς ἴσης εὐνοίας. Τῷ καλῷ Σταγειρίῳ προσῆλθε Νικόβουλος ὁ ἐμὸς, οὗ τι καθ' ἡμέτερόν γε νόον, μὴ τοῦθ' ὑπολάβῃς· οὐχ οὕτως ἢ τῶν Ἀθηναίων ἐπιλήσιμων ἐγώ, ἢ τῆς σῆς φιλίας καὶ ἐταιρείας· ἀλλ' ὥρμησε παρ' ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς οὕτω θελήσαντος παρ' ἐμοῦ δὲ διὰ τῶν γραμμάτων ἐνεχειρίσθη. Τί τοῦτο ἀφίλον ἢ ἀπάνθρωπον; Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπολογίαν ἔχεις, δέξαι καὶ τὴν κατηγορίαν.

Οὐκ ἐπαινῶ σου τοὺς κοροπλάθους καὶ τοὺς Τελχίνας, οἷς βάλλεις κακῶς τὸν ἀντίτεχνον, ἐπειδὴ νενίκηκε τοὺς ἴσοις ἀντιτέχνους καλεῖν. Μέχρι τίνος γὰρ ταῦτα; καὶ ποῦ στησόμεθα τῆς σοφιστικῆς ἐπηρείας; ἕως ἂν τί γένηται; ἕως ἂν θάνατος ἡμᾶς διακόψῃ τῆς πονηρίας; Ταῦτα γὰρ νέον μὲν ὄντα, φιλοτιμίας ἠττώμενον, κέρδους μεταποιούμενον καὶ τότε με-

1. Migne PG. 37, 309.

τριώς ποιεῖν, ἔχει τινὰ συγγνώμην (μικρὸν γάρ τι Δημοσθενίσω σὴν χάριν)· ἐν τούτῳ δὲ τῆς ἡλικίας καὶ οὕτω πράττοντα, κυρίτειν τε καὶ κυρίτεσθαι, παντελῶς ἄωρον καὶ φιλόνεικον, οὐ μόνον ὅτι ἀπρεπὲς καὶ παντάπασιν ἀν-
λεύθερον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁραστῶν πολλῇ τοῦ πράγματος,

Ἐπιπτόν κ' εἴρησθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσας,
καθάπερ ρεύματος ἀντιστρέφοντος·

πάλιν γὰρ Ὀμήρῳ συγχρήσομαι·

... Τὸν ξύοντα δὲ ἀντιξέειν

παντελῶς ἀνεπίφθονον.

Τίς οὖν ἡ σοφία, ἐξὸν ἀρετῇ πρωτεύειν, ἠτιάζεσθαι κακία ἢ καὶ νικᾶν, ὃ πολλῶ χείρόν ἐστιν; ἀλλ' ἐγὼ γε καὶ τῶν δικαστῶν τοῦτο μέμφομαι, εἰρή-
σεται γὰρ ἀληθές, ὅτι ἃ κολάζουσι κρίνοντες, ταῦτα ἐπαινοῦσιν ἀκροώμε-
νοι. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἔχουσι τοὺς συνεπαινέτας καὶ τὴν κα-
κίαν ἀνάπτοντας καὶ ταῖς σπουδαῖς ἄχρι τούτου μεμερισμένους· δέον, εἰ μὲν
ἀπιστεῖται, μὴ ἐπαινεῖσθαι· εἰ δὲ πιστεύεται, δημοσίᾳ κρίνεσθαι· ἢ οὕτω,
εἰ μὲν ψευδῆ, τοὺς κατηγοροὺς ἐλέγχεσθαι· εἰ δὲ ἀληθῆ, τοὺς καθ' ὧν ὁ
λόγος· καὶ μὴ οὕτω, μέγιστον πρᾶγμα, τὴν τῶν εὖ γεγονότων ὑπόληψιν,
οὕτω ὁραδίως παίζεσθαι.

Εἴ τι οὖν ἐμοὶ πείθεσθε (πρὸς γὰρ ἀμφοτέρους ὁ λόγος), τοὺς μὲν
τοιούτους λόγους καὶ ψόγους χαιρέειν εἰσάτε, εἰ μὴ τι ἄλλο, τὴν πολιὰν
αἰδούμενοι, ἢ καὶ ἀποκείμενοι ἐν τοῖς αἰσχίστοις. Αὐτοὶ δὲ βουλευσάσθε
τὴν παλαιὰν τιμῆσαι παραίνεσιν, τὴν, ὅταν ὁ βίος ἱκανὸς ᾖ, ἀρετὴν ἀσκεῖ-
σθαι κελεύουσαν. Καὶ οὐκ ἐπιβουλεύσετε μὲν ὑμῖν αὐτοῖς, ἐπιβουλεύσετε
δὲ ταῖς τῶν νέων ἐλπίσιν, οἳ πάντως ἂν τὰ δεινότατα πάθοιεν, εἰ
λόγους ἀκούμενοι κακίαν μάθοιεν καὶ ταύτην οὐκ ἄμισθον, ὥσπερ οὐκ ἀρε-
τῆς, ἀλλὰ ταύτης ἔχοντες ὑμᾶς διδασκάλους. Εἰ δέ σοι φορτικὸς εἶναι δοκῶ
ταῦτα γράφων, ἄμυνέ με τοῖς ἴσοις καὶ αὐτός τι παραινέσας τῶν χρησίμων,
ἴν' ἢ πειθόμενον ὠφελῆς, ἢ ἐγκαλῆς ἀντιτείνοντι·

Ἄλλ' οὕτε ἡ ἀρίστη γραφίς τοῦ Γρηγορίου, οὕτε τὸ ἥπιον καὶ εἰ-
ρηνικὸν ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἀπολογητικὸν ἕφος τῶν πρὸς Εὐστόχιον
ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἴσχυσαν, ὅπως μαλάξουν τὸν ἐξοργισθέντα
καὶ προσβληθέντα φίλον αὐτοῦ σοφιστήν. Μὴ δυνάμενος δ' ἄλλο τι νὰ πράξῃ
ὁ εἰρηνικὸς Γρηγόριος καὶ μὴ ἐπιθυμῶν, ὅπως διαρρήξῃ παντάπασιν τὸν
πρὸς τὸν Εὐστόχιον φιλικὸν αὐτοῦ δεσμόν, ἵνα μὴ δὲ ἐρεθίσῃ ἐπιμᾶλλον
τοῦτον, ἀποφασίζει ν' ἀποταθῇ εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Σταγειρίον,
νὰ ἐκθέσῃ αὐτῷ τὰ παράπονα τοῦ συναδέλφου του Εὐστοχίου καὶ
ἅμα νὰ παρακαλέσῃ τοῦτον, ἵνα ἀπολύσῃ τὸν Νικόβουλον διὰ νὰ
φρονηθῇ καὶ παρὰ τῷ Εὐστόχιῳ. Ἴδου δὲ μετὰ πόσης λεπτότητος, ἀξιο-
πρεπείας, ἀλλὰ καὶ δεξιολογίας γράφει τῷ Σταγειρίῳ ὁ Γρηγόριος: ¹

1. Ἐπιστ. 192, παρὰ Migne, PG 37, 313/6.

«Παρθήσιασμαι τι πρὸς σέ· καὶ γὰρ πέφυκα οὕτω καὶ βούλομαι. Εἰ δὲ μὴ μεταδοίης ἡμῖν τὸν Νικόβουλον, ἀδικήσεις. Φίλω τε γὰρ ἐσόμμεθα ποσοκεκροουκότες καὶ παρὰ σοῦ μηδὲν ἔχοντες πλέον. Εἰ δὲ δοίης ὅσον ἐλπίζομεν, εὐγνωμονήσεις καὶ ἀμφοτέρω ἡμῖν ὡς κάλλιστα ἔξει. Ἐκείνω μὲν γὰρ ἀπολογησόμεθα, σὲ δὲ ἐπαινεσόμεθα. Εἰ δὲ δίδως ἡμῖν καὶ παραινέσαι σοι πατρικῶς, ἀλλὰ μὴ τῇ συνηθείᾳ τοῦ ἄρχειν τὴν συμβουλήν διαπτύσης· δέξαι λόγον ἀνδρὸς τὰ τοιαῦτα οὐκ ἀμαθοῦς. Κατάθεσθέ ποτε τὰ ὄπλα καὶ τὰς σφενδόνας καὶ τὰς δεινοτέρας μελίας, τὰς γλώσσας, αἷς κατ' ἀλλήλων βάλlete τε καὶ τιρώσκεσθε καὶ ταῦτα ἐν ἐπαινέταις τοῖς σπουδασταῖς. Καὶ κατάθεσθε τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσον προχειρότερον τοῦτο τῶν ὄπλων ἐστίν· ἵνα μὴ κακίας μᾶλλον, ἢ ἀρετῆς ἐξηγησθε τοῖς νέοις, καὶ εἰ μὴ τοῖς λόγοις, ἀλλὰ τοῖς πράγμασιν. Οἷς γὰρ τις χαίρει γινομένοις, ταῦτα καὶ σιωπῶν συμβουλεύει. Ἄν οὕτω ποιεῖτε, ὑμᾶς τε αὐτοὺς ὀνήσετε καὶ ἡμᾶς φίλους ἔξετε καὶ οὐ ψεύσεσθε τὰς τῶν πεπιστευκότων ἐλπίδας. Οὗτός σοι τῶν ἐπὶ Νικοβούλω πόνων μισθός. Εἰ δὲ πείραν τελεωτέραν λάβοιμεν, τελεωτέραν καὶ τούτων ἀντιδώσομεν τὴν εὐφημίαν». — Ἡ τελευταία παράγραφος τῆς ἐπιστολῆς—«Κατάθεσθέ ποτε τὰ ὄπλα» κλπ.—δεικνύει πόσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὄξυς ἦτο ὁ μεταξὺ διδασκάλων συναγωνισμὸς καὶ ἀνταγωνισμὸς καὶ πόσον βαρῆως ἔφερον τὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς Σχολῆς εἰς τὴν ἄλλην μετάβασιν φοιτητοῦ τινος¹.

Περαιτέρω τὰς κατωτέρω εἰδήσεις καρπούμεθα ἐκ τῆς ἐπιστολογραφίας τοῦ Γρηγορίου περὶ τῆς χήρας Ἀλυπιανῆς καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 195 ἐπιστολῇ, τῇ ἐπισταλείῃ τῷ Γρηγορίῳ ἄρχοντι², ἀσφαλῶς μετὰ τὸ 385 ἔτος, τὸ ἔτος δηλ. τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς Νικοβούλου γραφεῖση, ταῦτα περὶ τῆς χήρας καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς συστατικῶς πέμπεται ὁ Γρηγόριος: «Οὐκ ἐπαινῶ τὸν Ἡσίοδον, ὅτι τοὺς ὁμοτέχνους ἀντιτέχνους ὀνόμασε,

*Καὶ κεραιμὲν κεραιμὲν κοτέει, (λέγων), καὶ
τέκτονι τέκνων.*

Οὐ γὰρ φθονεῖ μᾶλλον, ἢ προστρέχει τε καὶ ἀσπάζεται, ὡς ἐμὸς λόγος, καὶ ὡς εἰκείνου περιέχεται. Ἄοιδός δὲ ἀοιδῶ τοσοῦτω πλέον, ὅσω καὶ λόγος ἐστὶ τούτοις τὸ σπουδαζόμενον. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς πεπονθῶς πρὸς τὴν σὴν λογιστῆτα, εἰ μὲν οὕτως εἶχον τοῦ σώματος, ὥστε ταῖς τῆς ψυχῆς ὁρμαῖς ὑπουργεῖν δύνασθαι, οὐκ ἂν μέ τις ἔφθη καὶ προσδρομῶν καὶ περιπτυστάμενος καὶ τὰ ἐπιβατήρια προσφεγξάμενος. Ἄλλ' ἠλίψ μὲν ἐπισκοπεῖ νέφος, ἐμοὶ δὲ καὶ ἡ ἀρῆωστία καὶ τὸ φθονερόν τοῦτο σαρκίον καὶ δεσμοτήριον. Ἄρα δέξην μου τὴν ἐπιστολήν ἀντὶ τῆς περιουσίας; ναὶ δέξην, λό-

1. Περβ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός. Athènes 1948 Α', I, 137.

2. Migne, PG 37, 317/20.

γιός τε ὢν καὶ συγγνώμων, εὖ οἶδα τοῦτο καὶ οὐκ εἰκάξειν ἔχω. Καὶ ἴν' εἰ-
δῆς ὅσον θαρῶν τῇ σῇ καλοκαγαθία, ἰδοὺ καὶ πρεσβείαν προσάγω σοι, σφό-
δρα ἡμῖν ἀναγκαίαν καὶ πρὸς τῆς σῆς φιλίας αἰτῶ τὰ τῶν φίλων. Τὸν ἐμὸν
Νικόβουλον ἀπὸ τῆς ἐμῆς δεξιᾶς ἐγχειρίζω σοι σὺν τοῖς ἀδελφοῖς,
οὐ δώσονται δίκην, ἀλλὰ ληψόμενον, καὶ χήραν ἄωρον τὴν τού-
των μητέρα καὶ οἰκίαν ποτὲ λαμπρὰν οὔσαν καὶ ἀπό-
βλεπτον, ἕως περιῆν ὁ πολὺς ἡμῖν Νικόβουλος· νῦν δὲ οὐδὲ
πενθῆσαι συγχωρηθεῖσαν, ἐκ τῶν ἤδη ἀναφανέντων κακῶν καὶ προσδοκο-
μένων, εἰ μὴ σοὶ τε παρασταῖη καὶ τῇ σῇ δίκῃ στήναι πρὸς τὸν πονηρὸν δαι-
μονα καὶ ἡμᾶς τιμῆσαι καὶ τὸ ἀνθρώπινον αἰδεσθῆναι καὶ λαμπρὰν σεαυτῷ
ποιῆσαι τὴν ἀρχὴν διὰ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐποιίας».

Συγχρόνως ὑπὲρ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐπεστείλατο
ὁ Γρηγόριος καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 196 ἐπιστολὴν τῷ Ἐκκεβόλιω¹: «Βοήσο-
μαί τι κατ' ἔμαυτοῦ· καὶ συγγνώμῃ τῷ ἀλγοῦντι τὰ ἀλγοῦντος φθέγγασθαι.
Ἔσχατον πονηρὸν καὶ κακὸν ἔσθι, οἷά με κακὰ δοῦς! οἷα ἐργάζη! Ἐγγὺς
ἀνὴρ, ὃν καὶ πόρῳ τυγχάνοντα μεταδιώκειν τῶν ἀναγκαίων ἦν, τῆς τε ἀρ-
χικῆς ἀρετῆς εἵνεκα καὶ τῆς ἄλλης ἡμερότητας. Σὺ δὲ πονηρῶς ἔχεις καὶ
σχεδὸν ἀκινήτως καὶ περιορᾷς ἄλλους τοῦ ἀγαθοῦ μεταλαμβάνοντας, ἡμᾶς
δὲ ζημιουμένους. Τὰ μὲν οὖν τῆς κατηγορίας τοιαῦτα. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐξαρ-
κεῖ τὸ ἀποδύρασθαι μόνον ἀπάσχομεν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τινος φαρμάκου πρὸς
τὴν πληγὴν, τοῦτο ἐξεύρομεν, τὸ θαρῶσαι πρὸς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην καὶ
τοῖς γράμμασι σκιαγραφῆσαι τὴν παρουσίαν. Εἰ δὲ καὶ τὸ εὖ ποιεῖν ἡμᾶς
ἐπιζητεῖς, βρῶν τὸ ἀγαθόν, προσάγομεν θαρῶντες οἰκίαν ἐλεεινὴν
καὶ φιλανθρωπίαν ἀξίαν, χήραν μετ' ὄρφανῶν ἔτι θερ-
μῶν ἐν τοῖς δάκρυσι, τὴν τε ἀδελφὴν τὴν ἐμὴν λέγω
—ἀδελφὴν αὐτοῦ καλεῖ ὁ Γρηγόριος τὴν τῆς ἀδελφῆς Γοργονίας κόρην Ἀλυ-
πιαν ἣν, στενώτερον τὸν δεσμόν ποιῶν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀποδέκτου
ἔτι θερμότερον καθιστῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς σύζυγον ἱερέως καὶ ἄρα χριστιανὴν
ἀδελφὴν οὔσαν—καὶ τοὺς ταύτης παῖδας, οἱ πατρός ἀγα-
θοῦ γεγονότες, καὶ πολλὰ μὲν βασιλεῦσι καμόντος
ἐν δόλοισι οὐκ ἀνωνύμως, ἀλλὰ καὶ λίαν λαμπρῶς,
πολλὰ δὲ τοῖς ἄρχουσιν ὑμῖν ὑπουργήσαντος (εἴ
τινα Νικόβουλον ἀκούεις), κινδυνεύουσι νῦν πάσχειν τὰ χα-
λεπώτατα. Μετὰ γὰρ τὴν τῶν φίλων ἐκδοσιν καὶ τοὺς ὄρκους ἐκείνους, οὓς
ἐπὶ τῇ ἕξετάσει ὑπέστησαν, νῦν πάλιν ἐπηρεάζειν ἐπιχειροῦσι τοῖς ὄρφα-
νοῖς».

¹Ἐπιτραπήτω δ' ἡμῖν ἐν τέλει νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα, ἔστω καὶ
πρωθυστερώς, καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. ΣΚΔ² ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου, πρὸ τοῦ

1. Migne, PG 37, 320/1.

2. Migne, PG 37, 368.

385 ἔτους ἐπισταλείσης τῷ Ἀφρικανῷ διὰ χειρὸς τοῦ Νικοβούλου πατρὸς, δι' ἧς ἀπαξ ἔτι ἐπιμαρτυρεῖται ἡ τοῦ θεοῦ πατρὸς συγγένεια πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Νικοβούλου. Μεταξὺ ἄλλων καὶ ταῦτα παρεισάγονται ἐν τῇ ἐπιστολῇ: «Οὐκ ἔχων δὲ ὅπως τούτου τύχοιμι διὰ τὴν ἀδρόστίαν, ἀναγκαίως ἦλθον ἐπὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ κάλλιστον, ὅτι προσφθέγγομαί σε δι' ἀνδρὸς οἰκείου καὶ φίλου καὶ συγγενοῦς, τοῦ τιμιωτάτου πάντα ἔμοι Νικοβούλου, ὅς καὶ ἀπολογήσεται σοι περὶ ἡμῶν (ἀξιόπιστος δὲ ὁ ἀνὴρ, εἶπερ ἄλλος τις, ὅσα δὴ ἐμὲ γινώσκειν), καὶ δι' ἡμῶν ἑαυτὸν γνωρίζει τῇ σῇ τελειότητι».

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν, ἐν αἷς σαφῶς καὶ ῥητῶς ἡ τοῦ Γρηγορίου συγγένεια πρὸς τε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν Νικόβολον, ὡς καὶ τὴν Ἀλυπιανῆν, τὴν κόρην τῆς ἀδελφῆς τοῦ Γρηγορίου Γοργονίας ὁμολογεῖται καὶ διακηρύττεται, ἔχομεν καὶ δύο θαυμάσια Ἐπη, τὸ μὲν «Παρὰ Νικοβούλου πρὸς τὸν πατέρα¹», τὸ δὲ «Νικοβούλου πρὸς τὸν υἱόν²», ἐν οἷς ἐπίσης διαφαίνεται ὁ πρὸς τοὺς ἀνωτέρω στενὸς συγγενικὸς δεσμὸς τοῦ θεοῦ Γρηγορίου. Τὰ Ἐπη ταῦτα, μετὰ ὄντα ὑψηλῶν διδαγμάτων, ἰδίᾳ διὰ τοὺς νέους, τοὺς ὀρεγομένους ἀνωτέραν μόρφωσιν, προτιθέμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει, διότι, ἔκτενῆ ὄντα, θὰ διέσκων τὸν εἰρμόν τῆς ἱστορικῆς προσωπογραφίας, τῆς ἐκτιθεμένης διὰ τῆς παρουσίας μελέτης, καὶ διότι δὲν θέλομεν νὰ καταχρασθῶμεν τοῦ φιλοξένου χώρου τῆς «Θεολογίας». Θὰ δημοσιεύσωμεν δὲ ταῦτα ἐν τε τῷ πρωτοτύπῳ, τῷ ἐν ἀρχαῖκῳ δακτυλικῳ ἔξαμέτρῳ συντεταγμένῳ, καὶ ἐν μεταφράσει ἑμμέτρῳ καὶ δὴ καὶ δεκαεξασυλλάβῳ διὰ τὸ ἐναργέστερον καὶ μᾶλλον εὐπρόσδεκτον.

(Συνεχίζεται)

1. Migne, PG 37, 1505/21.

2. Migne, PG 37, 1521/42.